

*Summary**M.M.Torgan****Method of Diagnosing Functional Competence Education Managers to Perform Control and Diagnostic Functions***

The article describes particular qualities of methods of functional competence. Diagnosis of educational managers for performance of control and diagnostic functions in middle school. The proposed method involves two areas of diagnosis: the first – diagnosis of knowledge and skills, the second – diagnosis professionally important qualities of education managers. Presented a series of tasks («A», «B», «C» – for the former, psychological techniques – for the second direction), and the technology of their assessment. The results of a study to identify the level of functional competence of managers of education to carry out control and diagnostic functions of the proposed method are analyzed.

Key words: *educational manager, methods, functional competence, control and diagnostic functions.*

Дата надходження статті: «14» березня 2013 р.

УДК 373.21:001.8(477)»19-20»(091)(045)

Н.О.ФРОЛЕНКОВА,

аспірантка

(м.Івано-Франківськ)

Еволюція науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти: від радянських часів до незалежної України

У статті розглянуто розвиток і становлення науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти у період від радянських часів і до незалежної України. Зосереджено увагу на результатах історико-педагогічного аналізу доробку теорії й практики дошкільля. Проаналізовано початкові спроби осягнення витоків програмного забезпечення змісту дошкільної освіти починаючи з перших десятиріч XX ст. Їх представлено у перших теоретичних напрацюваннях організаторів дошкільного виховання в Україні. Зосереджено увагу на прогресивних ідеях відомих вітчизняних педагогів і громадських діячів щодо розробки методичного забезпечення змісту дошкільної освіти.

Ключові слова: *зміст дошкільної освіти, науково-методичне забезпечення, освітня програма.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний етап розвитку суспільства зумовлює якісні зміни українського дошкільля на тлі реформування всіх ланок освітньої системи не лише України, а й зарубіжжя. Їхнім орієнтиром є якість освіти. Її визнано світовим співтовариством на ХХІ ст. безумовною і головною метою, а також пріоритетним показником розвитку кожного суспільства, оскільки саме освіті підпорядковано і нею обумовлено показники буття людства. Якість функціонування її першої ланки в загальній системі об'єктивно узалежнена від науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти. Розглядаємо його складовим і неподільним компонентом цілісного програмно-методичного комплексу.

Одним із джерел його формування розглядаємо результати історико-педагогічного аналізу доробку теорії й практики у царині дошкільля. Вивчення еволюції історії дошкільної освіти в руслі напрацювання її програмно-методичного комплексу, який неухильно супроводжував поступ суспільного дошкільного виховання в Україні впродовж усього ХХ ст.

Аналіз досліджень і публікацій... Порушену проблему прямо чи опосередковано досліджували відомі вчені в контексті відродження та розвитку національної освіти в Україні загалом – І.Зайченко, М.Євтух, В.Кремень, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко та ін. Істотний внесок у розробку фундаментальних як і концептуальних положень розвитку української дошкільної освіти належить А.Богущ, О.Кононко, В.Кузь, О.Проскурі, М.Стельмаховичу та ін. Історико-педагогічний контекст дошкільного виховання у руслі сучасної педагогічної освіти в Україні представлено у працях Г.Беленької, Т.Головань, І.Дичківської, Н.Дем'яненко, Т.Куліш, Н.Лисенко, І.Прудченко, О.Пшеврацької, Т.Слободянюк, Т.Степанової, І.Улюкаєвої, Л.Штефан та ін.

Формулювання цілей статті... Здійснити історико-педагогічний аналіз розвитку та становлення науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу... Початкові спроби осягнення витоків програмного забезпечення змісту дошкільної освіти у відповідних закладах, які набули поширення на українських землях, припадають на перші десятиріччя ХХ ст. Їх представлено у перших теоретичних напрацюваннях організаторів дошкільного виховання в Україні. А саме – М.Петерсон – відкриття одного із перших приватних дитячих садків на Україні, в якому навчання здійснювали за програмою автора (1906 р.); О.Товстоног – розробила «Програми занять для дитячого садка» (1913 р.); М.Шарій – автор програми занять у дитячому садку при навчальному закладі 3-го розряду М.Шарій (1913 р.). До числа перших творців навчально-методичного забезпечення відносимо засновників дитячих садків О.Бетхер та О.Домонтович-Щипило, які відразу під час відкриття дошкільних закладів додавали до заяви розроблений ними план занять. Загалом, це і спонукало їх у подальшому до розробки відповідних програм для дитячих садків.

У перших авторських спробах забезпечити навчально-методичні основи для роботи був відсутній поділ матеріалів для дітей за розділами. Це унеможливлювало їхнє повноцінне використання іншими педагогами, утруднювало аналіз обсягу матеріалів, їхню доцільність.

На поступове створення та розбудову системи дошкільної освіти кінця ХІХ – початку ХХ ст. в Україні позитивно впливали прогресивні ідеї відомих вітчизняних педагогів і громадських діячів В.Зеньківського, І.Сікорського, С.Сірополька, С.Русової та ін.

Ідеї С.Русової посідають важливе значення для порушеної проблеми дослідження, оскільки позицію педагога про доцільність створення програм для дитячих садків представлено уже в її перших вимогах до змісту дошкільної освіти. Передусім, це стосується розробки освітніх програм, про які педагог пише у праці «Анкеті: Програма дитячого садка» (1924 р.) для «садівниць» (вихователів) дитячих садків. Розробник концепції розбудови національного дошкілля в Україні А.Животко на підставі ґрунтовного вивчення й осмислення праць Й.Гербарта, Я.-А.Коменського, М.Монтессорі, Й.Г.Песталоцці, В.Прайера, Ж.-Ж.Руссо, Ф.Фребеля та ін., матеріалів детального ретроспективного аналізу розвитку дошкільного виховання у різних країнах світу теж приділяв цій проблемі належну увагу. Особливе місце в його концепції посідала система розвитку мовлення дітей дошкільного віку і низка розроблених ним методичних порад, що слугували методичним забезпеченням для дошкільних працівників. Педагог упорядковував задля цього і хрестоматійно-методичну збірку «Промінь» (1922 р.), яку призначив для роботи з дітьми не лише у дошкільних закладах, а й у родині. Свою педагогічну діяльність А.Животко загалом спрямував на організацію дитячих дошкільних закладів; розробку навчально-методичного забезпечення з метою їхньої активної освітньої діяльності з дітьми не лише в місті, а й на селі. У когорті видатних українських педагогів особливе місце належить Т.Лубенець та Н.Лубенець, які започаткували журнал «Дошкольное воспитание» (1911 р.), що слугував науково-методичним та практичним посібником для вихователів дітей дошкільного віку. На його сторінках Н.Лубенець розкривала власні педагогічні ідеї у працях «Народний дитячий садок», «Сучасне та сімейне начала в дошкільному вихованні». Педагог характеризувала особливості дітей дошкільного віку, значення забезпечення умов для роботи народних дитячих садків та ін.

Теоретичні положення засновників української вітчизняної дошкільної освіти були суголосними із поглядами російських учених не лише в теорії, а й у практиці, що створювало сприятливе тло для їхнього втілення у практичну діяльність дитячих садків. Скажімо, на початку ХХ ст. у світ вийшли наукові праці Л.Шлегер «Практична робота в дитячому садку» (1915 р.) із розробленими авторкою методичними вказівками до організації виховної роботи з дітьми, спираючись на теорію вільного виховання; Є.Тихеевої – «Сучасний дитячий садок, його значення й обладнання» (1914 р.; 1924 р.), в якій було порушено дискусійне питання, щодо обов'язковості «загальної програми для занять у дитячих садках...».

Зауважимо, що значний внесок у розвиток змісту дошкільної освіти належить А.Симонович. Свої погляди педагог представила у книгах «Практичні замітки про індивідуальне та суспільне виховання малолітніх дітей» (1874 р.) та «Дитячий садок. Практичне керівництво для дитячих садівниць» (1907 р.). А.Симонович відносимо до плеяди новаторів у галузі становлення вітчизняної системи дошкільного виховання загалом і розробки змісту дошкільної освіти, зокрема. На наш погляд, її праці були першими спробами розробити зміст роботи з дітьми дошкільного віку попри те, що вона обмежувалася загальними вимогами до роботи з дітьми за кожним розділом «програми», і не визначала зміст кожного розділу, все ж, вважаємо, це була перша спроба окреслити змістовий аспект освіти дітей дошкільного віку. Адже, А.Симонович вперше обґрунтувала необхідність проведення обов'язкових навчальних занять у дитячих садках, а програму розвитку особистості дитини в дитячому садку, яку вона запропонувала, розглядаємо переконливим доказом педагогічної еkleктики. В авторській концепції дошкільної освіти педагог об'єднала погляди представників найрізноманітніших педагогічних течій, що також є свідченням

її різнобічної й глибокої обізнаності з тогочасними філософськими, психологічними і педагогічними працями.

Чималий доробок у руслі порушеної нами проблеми належить М.Свентицькій. У праці «Наш дитячий садок» (1913 р.; 1924 р.) вона розробила теоретичні засади навчально-виховної роботи в дитячому садку, ввела обов'язкові заняття та визначила зміст навчання дітей на заняттях, що стало підґрунтям для подальших наукових напрацювань в Українській РСР.

Отож, на початку ХХ ст. все ще не було означено зміст роботи з дітьми дошкільного віку за кожним напрямом їхнього особистісного розвитку, що спонукало практичних працівників вдаватися до різнопланових методичних рекомендацій, створених для організації роботи з дошкільниками, а також самостійної діяльності із напрацювання програмних документів, оскільки обґрунтування змісту освіти ставало не лише фаховою проблемою в їхній діяльності, а й вимогою часу.

Генезу новостворюваної системи виховання в дитячому садку започатковує I Всеросійський з'їзд із дошкільного виховання (1919 р.), що продовжується в подальші роки. Зміст програми виховання удосконалювався водночас із розвитком системи суспільного дошкільного виховання, однак виховна робота в дошкільних установах зорієнтовувалась здебільшого на педагогічні системи Фребеля і Монтессорі та на ті вказівки, які містив у собі «Порадник діяча позашкільної освіти і дошкільного виховання», що були надруковані у 1918 р. відділом дошкільного виховання при Міністерстві народної освіти [3, с.659]. Основні вказівки щодо організації, змісту і методів роботи дошкільних закладів видавались дошкільним відділом Наркомосу в 1919 р. у спеціальній «Інструкції керівництва осередком і дитячим садком». Для покращення якості дошкільного виховання велике значення мало створення науково обґрунтованої програми, оскільки їх відсутність як такої, а також відсутність чітких вказівок про зміст і об'єм роботи з дітьми, зумовлювали перевантаження дітей суспільно-політичними завданнями, не завжди доступними їхньому розумінню.

На усіх чотирьох Всеросійських з'їздах працівників дошкільного виховання (1919, 1921, 1924, 1928 рр.) велися активні дискусії щодо мети і місця дошкільного виховання, змісту та завдань морального, розумового, фізичного виховання дітей; ролі та співвідношення навчання, праці та гри у розвитку дошкільників; розробки програм, змісту дошкільної освіти. Активними їх учасниками були члени українських делегацій.

На першому з'їзді (1919 р.) ці питання підіймали відомі науковці ще дореволюційної доби – Є.Тихеева, Л.Чулицька, Л.Шлегер, С.Шацький, Є.Фльоріна, К.Корнілов та ін. Вони обговорювали питання соціального виховання, дискутували навколо цілеспрямованого і «вільного» виховання. Більшість науковців висловилися щодо важливості врахування «природи дитини» у її вихованні та навчанні, відсутності впливу політики на діяльність вихователя із дітьми, розумному співвідношенні суспільного та сімейного виховання.

На другому з'їзді (1921 р.) питання змісту дошкільної освіти підіймали у своїх доповідях Д.Лазуркіна, П.Блонський, Й.Аркін та ін. На цьому з'їзді було різко засуджено теорію і практику «вільного» виховання, зміст дошкільного виховання отримав ідеологічне забарвлення. Теорія і практика дошкільної освіти стали розглядатись із точки зору марксистської теорії, до засновників якої належать Н.Крупська, М.Свентицька, С.Шацький, Г.Івантер та ін. На думку багатьох педагогів, сім'я нездатна виховати дитину відповідно з новими педагогічними вимогами, тому і офіційна позиція Наркомосу вимагала замінити «сімейно-шкільне» виховання на соціальне. Як зазначає Л.Артемова, вже на Першій Всеукраїнській нараді з дошкільного виховання у травні 1921 р. було розгорнуто дискусію щодо злиття всіх типів закладів задля подолання відсутності наступності в їхній роботі. Висловлювались думки, що розподіл дітей за віком та переміщення їх з одного закладу в інший є непедагогічними [1, с.289].

У 1921 р. у Харкові сектором дошкільного виховання було створено «Порадник з соціального виховання». У ньому, не дивлячись на явно ідеологічний погляд на мету виховання нової людини – комуніста, ще збережено погляд «вільного виховання» на обов'язкове задоволення дитячих потреб, а саме: творчості; активності; потреби гратися; вільний розвиток дитячого колективу.

Вже на третьому з'їзді (1924 р.) зазначено, що зміст роботи в дошкільних закладах, а також форми його та методи, незалежно від типу закладу, повинні бути єдиними. Із відомих діячів дошкільної освіти України на III з'їзді виступала О.Дорошенко, автор виданої у 1922 р. книжки для вихователів «Дитячий садок». Цей методичний посібник був побудований з позиції вільного виховання та природовідповідності у вихованні та навчанні.

Виконуючи настанови третього з'їзду з дошкільного виховання, в Україні в 1927 р. було видано робочу книжку «Дошкільне виховання». Комісію з її створення очолювала Е.Яновська. Книжка вміщувала загальнотеоретичні положення з дошкільного виховання, програму освітньо-виховної роботи та методичні рекомендації для вихователів, у додатку було зібрано твори для

дітей. У 1928 р. дошкільний відділ НКО України видав збірку «Дошкільне виховання. Матеріали до порадики». В ній був надрукований проект програми для дошкільних закладів, який затвердили на Другій Всеукраїнській конференції дошкільних працівників як «умовну робочу гіпотезу, яка потребує перевірки і доопрацювання».

Як зазначає І.Улюкаєва, в основу проекту програми було покладено ідею формування навичок у дітей дошкільного віку. Її укладачі знаходилися під впливом одного із напрямків педології – рефлексології, й вважали, що основним завданням виховання дошкільників є «виховання навичок, насамперед, життєво-необхідних, а потім соціально-корисних». Підкреслювалося, що саме формування цих навичок має «посісти центральне місце в організації педагогічного процесу й навколо нього має йти вся інша діяльність дитячого садка: розвиток дитячих орієнтацій, формування мови тощо» [5, с.90; 92].

Робота над створенням програми для дитячих садків здійснювалася в Україні та Російській Федерації незалежно, але орієнтація програм була однаковою – на формування у дошкільників перш за все навичок. Головним питанням четвертого з'їзду (1928 р.) було питання створення програми, яка б мала такі розділи, як цільові установки, зміст та програмний об'єм відповідно до вікових груп, програми з видів діяльності (праця, зображувальна діяльність, музична діяльність та ін.), а також програму з суспільно-політичної роботи дитячого садка. У методичних настановах повинні були бути відображені вказівки щодо видів діяльності, програми в цілому, зв'язку суспільної та педагогічної діяльності, про вільні заняття дітей. На з'їзді було зазначено, що особливої уваги потребують питання грамоти та лічби, а робота з розробки програми повинна відбуватися з орієнтацією на школу.

Т.Головань виокремлює такі тенденції розвитку змісту вітчизняної дошкільної освіти у 20-ті рр. ХХ ст.: збереження ідей вільного та гуманістичного виховання (які було розроблено ще у дореволюційний період) у першій половині 20-х рр. та їхній вплив на розробку програмно-методичного забезпечення дошкільних закладів; поширення педологічних поглядів щодо психологічного аспекту обґрунтування практичної роботи із дошкільниками; поширення та отримання статусу офіційної у другій половині 20-х рр. прагматичної тенденції та орієнтація змісту дошкільної освіти на зв'язок з виробництвом та громадськими організаціями дорослих; надання змісту дошкільної освіти ідеологічного забарвлення; відсутність ідеї національного виховання у змісті програм з дошкільної освіти [2, с.214].

Як засвідчують результати аналізу літератури та спеціальних документів, на етапі 1917-1930-х рр. все ще не було створено єдиного навчального плану і програми, в якій був би визначений зміст дошкільної освіти, водночас було закладено підґрунтя для його моделювання на науковій основі, без якої була б неможливою подальша успішна розбудова системи дошкільного виховання та її змістове забезпечення.

У 30-40-ті рр. ХХ ст. тривали пошуки і удосконалення змісту програми. Відповідно, у радянський період їх було створено з огляду на те, що на певному історичному етапі в її змісті відображали і віддзеркалювали рівень розвитку теорії й практики дошкільного виховання. Особливу увагу слід зосередити на оновленому варіанті програми, яку було перевидано в Україні (1955 р.) без будь-яких суттєвих змін порівняно із попередніми виданнями 40-х рр.

За Т.Степановою, у результаті наукових досліджень українських учених видано серію навчально-методичних посібників і книг для вихователів дошкільних закладів під назвою «На допомогу вихователю» (за редакцією Є.Сухенко – «Рідна мова в дитячому садку (молодша група)» (1955); М.Шейко – «Фізкультурні заняття в дитячому садку» (1956 р.), «Рухливі ігри» (1957 р.); «Виховання дитини-дошкільника в сім'ї» (1958р.); Т.Введенська – «Трудове виховання в дитячому садку» (1959 р.); Т.Губенко – «Виховання слухняності та дисциплінованості у дітей дошкільного віку» (1958 р.); Л.Глухенька – «Картинка як дидактичний посібник в роботі дитячого садка» (1958 р.); І.Синиця – «Культура мови дітей у сім'ї» (1950 р.); Є.Сухенко, Т.Губенко, М.Шейко – «На допомогу вихователю молодшої групи дитячого садка» (1956 р.) та ін. [4, с.299].

Відповідно до рішення Ради Міністрів СРСР (1960 р.) при Академії педагогічних наук РРФСР вперше було організовано Інститут дошкільного виховання, який спільно із Академією медичних наук СРСР приступив до розробки єдиної програми виховання дітей дошкільного віку на кінець 1960 р. За 20 років (1962–1982 рр.) «Програма виховання в дитячому садку» перевидавалася 9 разів без особливих змін і лише у 1985 р. було розроблено й уведено в педагогічний обіг нове «Положення про дитячий дошкільний заклад». У ньому було визначено типи дитячих садків (дитячі ясла-сад (основний тип), дитячі ясла, дитячий садок), а також групи та їх наповнюваність, права та обов'язки всіх працівників дошкільних закладів.

На основі «Типової програми виховання і навчання в дитячому садку» (1984 р.) було рекомендовано створювати програми в союзних республіках, в тому числі й в Україні – «Програма виховання та навчання в дитячому садку» (1986 р.).

Результати аналізу наукового доробку досліджуваного періоду засвідчили, що найпопулярнішими були науково-методичні праці психологів (Л.Венгер, О.Запорожець, Д.Ельконін, Г.Люблінська, Ф.Сохін, М.Подд'яков); педагогів (Р.Буре, Р.Жуковська, В.Логінова, Н.Сакуліна, О.Усова); методистів (Н.Ветлугіна, Г.Леушина, Г.Ляміна, В.Ядешко та ін.).

На допомогу вихователям видавали навчально-методичні посібники, а саме – «Навчання і виховання дітей дошкільного віку» (1974 р.); «Друга молодша група в дитячому садку» (1987 р.), «Середня група в дитячому садку» (1987р.), «Старша група в дитячому садку» (1988 р.), «Підготовча до школи група в дитячому садку» (1989 р.). Окрім цього, українські вчені розробили й видрукували низку підручників для студентів педучилищ і дошкільних відділень і факультетів ВНЗ (С.Сухенко, Т.Косма, О.Лещенко «Методика розвитку мови в дитячому садку» (1964 р.); О.Лещенко «Методика навчання рідної мови і грамоти» (1972 р.); «Методика розвитку мови в дитячому садку» за редакцією А.Богущ (1977 р.); Н.Яришева «Методика ознайомлення дітей з природою» (1975 р.); С.Веретеннікова «Ознайомлення дошкільників з природою» (1968 р.); А.Конфорович, З.Лебедева «Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку» (1976 р.) та ін.) [4, с.337].

Висновки... Розвиток вітчизняного дошкільного виховання був пов'язаний із широким використанням надбань психології та педагогіки, численними науковими дослідженнями та узагальненням педагогічного досвіду в дошкільній галузі, створенням програм та удосконаленням методик. Науково-методичний супровід дошкільної освіти 80-х рр. XX ст. забезпечив міцність підґрунтя для її переходу на вищий щабель – використання в роботі з дітьми новітніх технологій, робота за варіативними програмами. Однак зарегламентованість педагогічного процесу, ідеологізація навчання і виховання, формалізм в оцінці результатів навчально-виховної роботи відображались на змісті дошкільної освіти і зорієнтовувались передусім на потреби авторитарного суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 422 с.
2. Головань Т. М. Наукові підходи до визначення змісту вітчизняної дошкільної освіти у 20-ті рр. XX ст. / Т. М. Головань // Вісник СевНТУ: зб. наук. праць. Серія : Педагогіка. – Севастополь, 2011. – Вип. 124/2011. – С. 212–214.
3. Сірополько С. Історія освіти в Україні / С. Сірополько. – К. : Наукова думка, 2001. – 911 с.
4. Степанова Т. М. Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (кінець XIX-XX століття) : [моногр.] / Т. М. Степанова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 424 с.
5. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні / І. Г. Улюкаєва. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 231 с.

Анотація

Н.А.Фроленкова

Еволюція науково-методического забезпечення содержания дошкольного образования: от советских времен к независимой Украине

В статье рассмотрено развитие и становление научно-методического обеспечения содержания дошкольного образования в период с советских времен и до независимой Украины. Сосредоточено внимание на результатах историко-педагогического анализа наследия теории и практики дошкольного образования. Проанализированы исходные попытки постижения истоков программы содержания дошкольного образования начиная с первых десятилетий XX в. Они представлены в первых теоретических наработках организаторов дошкольного воспитания в Украине. Дана характеристика прогрессивным идеям известных отечественных педагогов и общественных деятелей по разработке методического обеспечения содержания дошкольного образования.

Ключевые слова: содержание дошкольного образования, научно-методическое обеспечение, образовательная программа.

Summary

N.O.Frolenkova

Evolution of Scientific Methods of Content of Preschool Education: from the Times of the Soviet Union to the Independent Ukraine

The article deals with the development and establishment of scientific methods of content preschool education from the Soviet Union to an independent Ukraine. The emphasis is on the results of historical and pedagogical analysis of the theory and practice of preschool education. Initial attempts to grasp the origins of software maintenance preschool education since the first decades of the twentieth century are analyzed. They presented in the first theoretical works of the organizers of preschool education in Ukraine. Characteristic to progressive ideas of known domestic educators and social leaders as for development of methodological support of the content of preschool education is given.

Key words: content of preschool education, scientific and methodological support, educational program.
Дата надходження статті: «24» січня 2013 р.